

Mehmet Samsakçı, *Ölüme Açılan Estetik Kapı: Türk Mezar Taşı Edebiyatı*,

İstanbul: Kitabevi, 2015, 9786054907564, 386 s.

Ali Sait Yağar*

Mezar Taşları Üzerine Edebî Bir Yaklaşım

Ölüm, her canlının bir gün muhakkak idrak edeceği hakikatlerin yegânesidir. Ölümü hatırlatan, düşündüren ve insanın ölümden sonra geride kalanlarla bir şekilde irtibatını sağlayan mezar taşları ise günlük hayatta –taşıdıkları değerlerden ve barındırdıkları hikâyelerden bîhaber olarak– yanından geçtiğimiz veya yılın belli zamanlarında ziyaret ettiğimiz mezarlıklarda karşımıza çıkan yapılardan ibarettir. *Ölüme Açılan Estetik Kapı: Türk Mezar Taşı Edebiyatı*, mezar taşlarını bulunmuş olduğu sathîlikten çıkartarak tam manasıyla onların farkına varmamızı sağlayan, onları sadece bir ölüm sembolü değil birer sanat yapıtı olarak da görmemizi isteyen, onlar üzerinde düşünmeye sevk eden dikkate değer bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.¹

İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Mehmet Samsakçı'nın başlıkta künyesini verdiğimiz ve Yeni Türk Edebiyatı sahasında bir Doçentlik Takdim Tezi olarak sunulan çalışması, meseleyi ele alış şekli itibariyle alanında bir lokomotif görevi ifa etmektedir. Zira daha önce mezar taşları üzerindeki edebiyatı arayan, mezar taşları üzerindeki manzum

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı ABD, İstanbul/Türkiye, alisaityagar@gmail.com

1 Kitabın bu özelliği Nihad Sami Banarlı'nın Kubbealtı Mecmuası'nda neşredilen “Millî Romantizmin İdrâki” makalesini hatıra getirmektedir. Banarlı, millî romantizmin idrâkini “*her gün yanı başından körçesine geçilen bütün millî san'at eserlerinin, millî ve tarihî zaferlerin ve faziletlerin, bir gün, bütün ihtişamıyla farkına varmaktır*” şeklinde tanımlamaktadır. Mezar taşı da mimarisi, süslemeleri, kitâbesi ve edebî değer taşıyan metinleriyle şair, hattat, hakkâk ve taş ustasının üzerinde hünelerini gösterdiği bir sanat eseri telakki edildiğinde Banarlı'nın dikkatiyle örtüşebilir.

metinleri edebî açıdan tahlil eden bir çalışma yapılmamıştır. Kitapta 18. Asırdan Cumhuriyet devrine uzanan bir periyotta “Türk-İslâm medeniyeti ve estetiğinin zirvesi olan” İstanbul’daki mezarlık ve hazireler ile sınırlandırılmış mezar taşı kitâbeleri edebî açıdan incelenmiş ve irdelenmiştir.

Yazarının ön sözde yer yer faydalandığını da belirttiği Eyüp, Üsküdar, Beykoz, Zeytinburnu, Fatih gibi bazı İstanbul semtlerinin mezarlık ve hazirelerindeki mezar taşlarına ait eski harfli kitâbeler birtakım araştırmacılar ve belediyeler tarafından Latinize edilerek neşredilmiştir. Ancak söz konusu çalışmalarda kitâbeler kısmen incelenmiş, barındırdıkları edebî değerlere dair şümulü tahliller yapılmamıştır. *Ölüme Açılan Estetik Kapı: Türk Mezar Taşı Edebiyatı*’nı ayırıcı kılan taraf da burada kendisini göstermektedir. Kitapta mezar taşlarında yer alan edebî değeri haiz kitâbeler üzerinden yansıyan çeşitli hassasiyetler, zihniyet değişimleri ortaya konmaya çalışılmış, insanımızın ölüm karşısında takındığı tavrın geçirmiş olduğu başkalaşımın izi sürülerek bir “Mezar Taşı Edebiyatı”nın mevcudiyetine dikkat çekilmiştir. İnsanımızın ölüm karşısında gösterdiği teslimiyet duygusunun zaman içinde şikâyete, seküler bir yaklaşıma doğru dönüşen grafiği, yazar tarafından toplumumuzun kabuk değiştirdiği “modernleşme / batılılaşma” sürecinin şiir, edebiyat vasıtasıyla mezar taşlarına yansıyan bir tezahürü olarak okunmuştur.

Kitap 5 ana bölümden ve bu bölümlerin gerektirdiği alt başlıklardan müteşekkildir. Birinci bölümde sonraki sayfalar için bir zemin teşkil etmesi adına “Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Tarihinde Ölüm Düşüncesi”nin seyri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde çeşitli başlıklar altında 18. Asırdan Cumhuriyet’e kadarki süreçte yer alan mezar taşı kitâbeleri tahlil edilmiştir ki kemiyet açısından kitabın büyük bir kısmını bu bölüm oluşturmuştur. Üçüncü bölümde Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarının estetik ve edebî değerleri ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde ise son iki asırda yaşanan zihniyet değişiminin çok iyi bir şekilde takip edilebileceğinin ifade edildiği “şairlerin mezar taşları” incelenmiş, klâsik şairlerimizden de örnek verilmekle birlikte umumiyetle –aralarında Abdülhâk Hâmid ve Yahya Kemal gibi isimlerin de bulunduğu– Yeni Türk Edebiyatçılarının mezar taşı kitâbeleri üzerinde durulmuştur. Şairin “kitâbenin öznesi değil, nesnesi olarak” incelendiği bu bölümün akabinde son olarak, özellikle Recâizâde Mahmud Ekrem ve Muallim Naci ile başladığı belirtilen “Kitâbe-i Seng-i Mezar” modası veya türünün Türk Edebiyatındaki serüveni konu edilmiştir. Çalışma boyunca incelenen mezar taşlarının bir kısmının görselleri, kitabın sonuna ek olarak konulmuş ve okuyucuya ana malzemeyi görme fırsatı sunulmuştur.

Kitabın bizce mühim taraflarından biri edebî bir geleneği ele almasının yanında mezar taşı ve kitâbelerinin dinî, tarihî, sosyolojik boyutlarına da dikkat çekerek kültürümüzün ayrılmaz birer parçası olduklarını göstermesidir. Hatta daha ileri giderek denebilir ki mezar taşlarının taşımış olduğu değerler araştırılıp

tam manasıyla idrak edilmediği sürece Türk-İslâm kültürünün bir tarafı hep eksik kalacaktır. Kitap, bu eksikliği doldurma noktasında önemli bir basamak teşkil etmektedir.

Osmanlı’da, Tanpınar’ın tabiriyle mücadele içinde olduğumuz bir medeniyet dairesine girmeye başladığımız 19. Yüzyıl’a kadar büyük oranda “ben” yerine “biz”, “ferd” yerine “cemiyet” merkezli bir toplum anlayışının hâkim olduğu görülmüştür. Mahremiyetin esas olduğu bu toplumsal yaşam biçimindeki “bi-rey”e, aile ilişkilerinin inceliklerine dair ayrıntılı bilgileri çok eski bir geçmişe götürmek imkân dâhilinde değildir. Mezar taşlarındaki kitâbeler bize merhum veya merhumenin sosyal statüsü, varsa resmî vazifeleri dışında biyografik hatta psikolojik ayrıntılar sunabilmekte, bazen karı veya kocanın birbirine seslenişine bizi tanık edebilmektedir. Bu zaviyeden bakıldığında kitap, farklı disiplinlerden araştırmacılara çeşitli perspektifler sunma potansiyeline de sahiptir.

“Başka hiçbir yerde mevcut olmayan bilgiler” ihtiva ettiği belirtilen Enderunlu Osman Vâsıf’ın şâhidesi, önemli anekdotlar sunma nokta-i nazarından bakıldığında dikkati celbeden mezar taşı kitâbelerinden birini barındırmaktadır. Kitâbenin üzerinde yer alan ilk beyti teşkil eden “*Mîr Vâsıf dem-i fevtinden olunca âgâh / Yaktı âsârını da cân-ı ehîbbâ gibi âh*” ifadelerinden şairin tam olarak tayin edilemeyen sebeplerden ötürü şiirlerinin bir kısmını yaktığı anlaşılmaktadır. Samsakçı, bunun kendisi tarafından keşfedilen bir husus olmadığını, Tanpınar’ın da XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nde Vâsıf’ın şiirlerini yaktığı bilgisine mezar taşı kitâbesinden ulaştığına yer verdiğini belirtmiş, konuyla ilgili muhtelif görüşleri sıralamıştır. Kitâbenin dikkat çekmek istediğimiz tarafı, ince ayrıntıları barındıran mezar taşlarına bir nüve teşkil ediyor oluşudur.

Kitapta klâsik şiirin “divan” sahibi son kadın şairlerinden Leyla Hanım’ın mezar taşı incelenirken kitâbe üzerindeki metinle taalluku olması hasebiyle “*Şairler; mucizevî şekilde konuşmaları dolayısıyla çok defa papağana benzetilirler. Fuzûlî’nin ‘Tûti-i mu’cize-güyem...’ demesi bundandır*” ifadelerine yer verilir. Bilindiği üzere “Tûti-i mu’cize-güyem” ifadesi Fuzûlî’ye değil Nef’î’ye aittir. Zannediyoruz ki bir dalgınlık anının neticesi olan bu yanlışlık, kitabın muhtemel ikinci baskısında düzeltilecektir.

Ölüme Açılan Estetik Kapı: Türk Mezar Taşı Edebiyatı, ölüm gibi kaçınılmaz ve bazıları için korkutucu olan bir hakikatin şiir vasıtasıyla estetize edilerek mezar taşı kitâbelerine yansıdığı bir geleneğe, bu gelenek içinde ana rahminde ölen bir bebek için dahi mezar taşında “Bey” hitabını kullanacak kadar incelebilen ecdadımızın kültürel anlamda hangi seviyede olduğuna dair önemli referans noktaları sunmakta, bu geleneğin zaman içindeki değişimini hatta yok oluşunu göstermektedir.

Aruza ve klâsik Őirimizin hususiyetlerine hâkimiyetin vermiş olduğu salâhiyetle mezarlıklar ve hazirelerde “taş üzerindeki edebiyatı” arayan Samsakçı, ilgili mezar taşı kitâbelerini büyük bir yekûn arasından tespit etmiş, söz konusu Őâhideleri bir bilim adamı hassasiyetiyle tasnif, tanzim, tahlil ve tenkide tâbi tutarak okuyucunun hizmetine sunmuş, Türk kùltür ve edebiyatının önemli bir boşluğunu doldurmak noktasında ciddi bir adım atmıştır. Denebilir ki *Ölüme Açılan Estetik Kapı: Türk Mezar Taşı Edebiyatı* okunduktan sonra mezar taşlarına daha Őuurlu bir gözle bakılacak, görünen Őeylerden daha başka manalar çıkarılabilecektir.